

نواندیشی دینی

به کوشش

عبدالمجید مبلغی

نشر پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی

نواندیشی دینی

به کوشش عبدالمجید مبلغی

- ناشر: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی
- وابسته به دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم
- تهیه: اداره همکاری‌های علمی و پژوهشی
- سرپرستار: محمدباقر انصاری
- چاپ: چاپخانه مؤسسه بوستان کتاب
- چاپ اول: زمستان ۱۳۹۳
- شمارگان: ۷۰۰
- قیمت: ۲۶۰۰۰ تومان
- عنوان: ۳۰۸ مسلسل ۵۰۷

همه حقوق برای ناشر محفوظ است.

نشانی: قم، خیابان شهدا (صفائییه)، کوچه آمار، پلاک ۴۲

تلفن و دورنگار: ۰۲۵-۳۷۸۳۲۸۳۳؛ ص: پ: ۳۷۱۸۵/۳۸۵۸، کدپستی: ۳۷۱۵۶-۱۶۴۳۹

مراکز پخش: ۱. قم، میدان شهدا، تلفن و دورنگار ۰۲۵-۳۷۸۳۲۸۳۳

۲. تهران، خیابان انقلاب، روبروی درب دانشگاه تهران، پاساژ فروزنده

طبقه همکف، واحد ۳۱۲، تلفن: ۶۶۹۵۱۵۳۴

وب سایت: www.pub.isca.ac.ir؛ پست الکترونیک: nashr@isca.ac.ir

میرشنامه:	مبلغی، عبدالمجید، ۱۳۵۸-
عنوان نام پدیدآور:	نواندیشی دینی / به کوشش عبدالمجید مبلغی؛ تهیه اداره همکاری‌های علمی و پژوهشی
مشخصات نشر:	قم: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، معاونت پژوهشی، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۹۳
مشخصات ظاهری:	۵۲۸ ص
شابک:	۲۶۰۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست‌نویسی:	فیا
یادداشت:	کتابنامه
یادداشت:	نماینه
موضوع:	تفکر نوین - جنبه‌های مذهبی
موضوع:	تفکر نوین - جنبه‌های مذهبی - اسلام
موضوع:	دین پژوهی
موضوع:	تفکر دینی
موضوع:	تفکر دینی - ایران - قرآن ۱۴
شماره افزوده:	دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، معاونت پژوهشی، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، اداره همکاری‌های علمی و پژوهشی
رده‌بندی کنگره:	۱۳۹۳ BF۶۴۱/۲۰۹
رده‌بندی دیویی:	۱۳۱/۳۲
شماره کتابشناسی ملی:	۳۷۳۶۵۷۰

فهرست مطالب

۱۵	 سخنی با خواننده
۱۷	 پیشگفتار: معنای نوآوری در عرصه دین پژوهی / عبدالمجید مبلغی
۱۸	 جایگاه نوآوری در عرصه تولید دانش
۱۹	 دین و دین پژوهی
۲۰	 شرایط نوآوری در دین پژوهی
۲۳	 سطوح نوآوری در دین پژوهی
۲۴	 تفسیر و بازنمایی نظریه‌ای قدیمی
۲۴	 مرزهای نوآوری در عرصه دین پژوهی
۲۵	 تعریف نوآوری
۲۷	 نواندیشی دینی و تعامل معرفتی / عباس ایزدپناه
۲۷	 مقدمه
۲۷	 ۱. تأملی در تئوری‌های رابطه دین و معرفت بشری
۳۲	 ۲. تدبیری در تحول تاریخی معرفت دینی
۳۵	 ۳. نواندیشی دینی و تعامل معرفتی
۴۱	 نتیجه
۴۲	 منابع

۴۳	اینجا غرب نیست؟ (نواندیش مسلمان و غرب) / محمدرضا تاجیک
۴۳	گفتهٔ اول
۵۹	گفتهٔ آخر
۷۰	منابع
۷۳	نواندیشی دینی: بررسی و نقد رویکرد حداکثری و حداقلی / سیدصادق حقیقت
۷۳	مقدمه
۷۴	تفاوت رویکرد حداکثری و حداقلی
۷۹	بررسی و نقد رویکرد حداکثری
۸۴	بررسی و نقد رویکرد حداقلی
۹۷	به سوی راه سوم
۹۸	۱. نسبت ادلهٔ متنی و فرامتنی در نظریهٔ همروی
۱۰۰	۲. عقل‌گرایی در نظریهٔ همروی
۱۰۵	۳. جایگاه روش‌شناسی‌های مدرن و پسا مدرن در نظریهٔ همروی
۱۰۶	۴. نظریهٔ همروی و تجربه
۱۰۷	۵. فقه سیاسی در نظریهٔ همروی
۱۰۹	۶. کاربرد نظریهٔ همروی
۱۱۲	نتیجه
۱۱۴	منابع
۱۱۹	حکمت خودی و نواندیشی دینی در عرصهٔ علوم انسانی / عبدالحسین خسروپناه
۱۱۹	درآمد سخن
۱۲۰	چیستی دین‌شناسی

فهرست مطالب ۷

۱۲۴.....	چیستی علوم انسانی
۱۲۶.....	تعریف فلسفه
۱۲۷.....	تحلیل تعاریف فلسفه
۱۳۵.....	حکمت نوین اسلامی (حکمت خودی)
۱۳۷.....	اسلامیت حکمت خودی
۱۳۹.....	حکمت خودی و علوم انسانی دینی
۱۴۰.....	۱. پیش فرض های معرفت شناختی
۱۴۲.....	۲. پیش فرض های علم شناختی
۱۵۰.....	نقصان علوم تجربی موجود
۱۵۰.....	۳. پیش فرض های انسان شناسی
۱۵۱.....	۴. پیش فرض های دین شناختی
۱۵۶.....	منابع
۱۵۹.....	نواندیشی دینی و چالش رابطه عقل و دین / حسین دینا
۱۵۹.....	مقدمه
	ضرورت تبیین نوع رویکرد به رابطه عقل و دین جهت تعریف کاربرد و ماهیت
۱۶۱.....	نواندیشی دینی
۱۶۳.....	وضعیت کنونی نظریه پردازی در زمینه رابطه عقل و دین
۱۶۵.....	بررسی رویکردهای موجود در نسبت عقل و دین
۱۷۲.....	منابع
	نواندیشی دینی در فضای روشنفکری ایران از دهه چهل تا انقلاب اسلامی /
۱۷۳.....	سیدمهدی ساداتی نژاد
۱۷۳.....	طرح مسئله

۱۷۷	واکنش‌های روشنفکرانه در بستر نواندیشی دینی
۱۷۹	روشنفکری دینی چیست؟
۱۸۲	مهندس بازرگان و کوشش برای آشتی علم و دین
۱۹۰	دکتر علی شریعتی و اندیشه بازگشت به خویشتن
۱۹۹	نواندیشی دینی در فضای حوزه‌های علمیه
۲۰۶	منابع
۲۰۹	نواندیشی دینی، احیاگری دینی و تجربه‌گرایی دینی / ولی‌الله عباسی
۲۰۹	مقدمه
۲۱۰	مفهوم و فلسفه احیاگری
۲۱۴	پیشینه احیاگری
۲۱۸	الهیات لیبرال، خاستگاه تجربه‌گرایی دینی
۲۲۲	تجربه‌گرایی دینی در فرهنگ اسلامی
۲۲۷	نواندیشان دینی معاصر و تجربه‌گرایی دینی
۲۳۳	نقد و بررسی
۲۳۳	۱. بیان‌ناپذیری و غیر معرفت‌زایی تجربه دینی
۲۳۴	۲. تفسیر نادرست از ماهیت احساسات
۲۳۵	۳. محال‌بودن تجربه بدون تفسیر
۲۴۳	نتیجه
۲۴۵	منابع
۲۵۱	مظاهر نواندیشی دینی در گفتمان سیاسی امام خمینی رحمته‌الله / حسینعلی فخری
۲۵۱	۱. طرح مسئله

۲۵۳	۲. سؤال‌های اصلی
۲۵۳	۳. ضرورت و اهداف تحقیق
۲۵۴	۴. چارچوب نظری (مفهومی)
۲۶۲	۵. روش مطالعه
۲۶۳	۶. نواندیشی دینی در گفتمان سیاسی امام خمینی علیه السلام
۲۶۹	۱. بازسازی گفتمان
۲۷۹	۲. پیش‌فرض‌ها
۲۸۰	نتیجه‌گیری
۲۸۳	منابع
۲۸۷	عمل‌گرایی در دفاع از دین (در بازخوانی آرای مهدی بازرگان) / محمد کمالی‌زاده
۲۸۷	مقدمه
۲۸۸	بازرگان و رویکرد عملگرایی
۲۹۰	پیشینه رویکرد بازرگان
۲۹۳	دین و سیاست از نگاه بازرگان
۲۹۵	۱. دین و سیاست در مرحله نخست حیات فکری بازرگان
۳۰۱	۲. دین و سیاست در مرحله دوم حیات فکری بازرگان
۳۰۷	جمع‌بندی
۳۱۰	منابع
۳۱۱	نسبت‌سنجی مفهوم انقلاب و نواندیشی / عبدالمجید مبلغی؛ طیبه محمدی‌کیا
۳۱۱	مقدمه
۳۱۲	تعریف لغوی و اصطلاحی انقلاب

- تقدم تحول در اندیشه (نواندیشی) بر تحول در اجتماع (انقلاب)..... ۳۱۵
- نظریه‌های انقلاب و جایگاه نواندیشی در آنها..... ۳۱۷
- انقلاب اسلامی، نسبت اندیشه تحول‌خواه (نواندیشی دینی) و تحول اجتماعی (انقلاب)..... ۳۲۳
- منابع..... ۳۲۸
- عناصر و مؤلفه‌های نوگرایی دینی در گفتمان امام خمینی علیه السلام / علی‌اشرف نظری..... ۳۳۱
- مقدمه..... ۳۳۱
۱. بازگشت به خویش..... ۳۳۲
۲. نفی غرب‌گرایی و تلاش برای دستیابی به استقلال..... ۳۳۸
۳. آرمان شهادت‌طلبی و ایثار..... ۳۴۴
۴. مفهوم غیبت و انتظار..... ۳۵۰
۵. عدالت‌طلبی و برابری جویی..... ۳۵۲
۶. آزادی..... ۳۵۴
- نتیجه‌گیری..... ۳۵۶
- منابع..... ۳۵۷
- محمد ارکون و پروژه نواندیشی دینی / محمد هدایت..... ۳۶۱
- گشایش..... ۳۶۱
- روش‌شناسی ارکون..... ۳۶۳
۱. نقد زبانی..... ۳۶۷
۲. نقد تاریخی..... ۳۶۹
- نقد انسان‌شناختی..... ۳۷۲

۳۷۳	 نقد فلسفی
۳۷۵	 نقد عقل اسلامی، نقطه عزیمت ارکون
۳۷۹	 عقل اسلامی کلاسیک
۳۸۲	 انواع عقل اسلامی
۳۸۵	 گفتمان‌های معاصر عقل اسلامی
۳۸۶	 امور نااندیشیده و اندیشه‌ناپذیر در نگاه ارکون
۳۸۸	 ۱. عصر نزول قرآن
۳۸۸	 ۲. عصر طلایی و عقلانیت تمدنی
۳۸۹	 ۳. عصر مدرنیسم (عصر انحطاط)
۳۹۰	 ۴. عصر رویارویی با مدرنیته غربی
۳۹۱	 سنت و تجدد: ماورای دوگانگی‌ها
۳۹۵	 ارزیابی: نواندیشی و ناگزیری
۳۹۹	 منابع
۴۰۱	 تأثیرات مدرنیته در صورت‌بندی نواندیشی و نقد آن / مسعود یوسفی
۴۰۱	 مقدمه
۴۰۲	 نواندیشی
۴۰۷	 صورت‌بندی نواندیشی و نقدی بر آن
۴۰۷	 ۱. صورت‌بندی بر اساس رویکرد به حکومت و مردم
۴۰۷	 ۲. صورت‌بندی بر اساس دوره‌های تاریخی
۴۱۴	 ۳. صورت‌بندی نسلی
۴۱۷	 ۴. صورت‌بندی با رویکرد به مدرنیته
۴۱۹	 ۵. صورت‌بندی با رویکرد به طبقات اجتماعی

۴۲۱	۶. صورت‌بندی با تأکید بر نقش دین
۴۲۲	۷. صورت‌بندی بر اساس پارادایم فکری و اندیشه‌ای
۴۲۶	۸. صورت‌بندی نواندیشی بر اساس تیپ‌شناسی
۴۲۷	نتیجه
۴۲۹	منابع
۴۳۳	نواندیشی دینی در مکتب اجتهادی امام خمینی علیه السلام / مرتضی کشاورزی ولدانی
۴۳۳	بیان مسئله
۴۳۶	معرفت‌شناسی دینی: رکن نواندیشی در ساحت اجتهاد
۴۳۷	عناصر نواندیشی در اجتهاد مبتنی بر زمان و مکان
۴۳۸	۱. عرف
۴۴۱	الف) مؤدای امارات
۴۴۲	ب) عرف در مصادیق فتوایی امام خمینی علیه السلام
۴۴۳	عرف و تعیین دیه
۴۴۴	بیع سلاح به دشمنان دین
۴۴۵	مالکیت زمین و استخراج منابع آن
۴۴۶	۲. خطاب‌های قانونی
۴۴۸	الف) خطاب‌های قرآنی
۴۴۹	ب) شرط متأخر
۴۵۲	ج) نقش مفسر در فهم قرآن
۴۵۳	نتیجه
۴۵۴	منابع

نواندیشی دینی معاصر، پارادایم هرمنوتیکی و قرائت‌پذیری دین / ولی‌الله عباسی	۴۵۷
مقدمه	۴۵۷
پارادایم هرمنوتیکی نواندیشی دینی	۴۵۹
پیشینه تاریخی هرمنوتیک	۴۶۲
هرمنوتیک فلسفی	۴۶۴
عناصر هرمنوتیک فلسفی گادامر	۴۶۸
۱. دور هرمنوتیک	۴۶۸
۲. اصل تاریخ تأثیرپذیری	۴۶۹
۳. بازی	۴۶۹
۴. ادغام افق‌ها	۴۷۰
هرمنوتیک فلسفی و قرائت‌پذیری دین	۴۷۱
نواندیشی دینی معاصر و قرائت‌پذیری دین	۴۷۳
تحلیل‌های نواندیشان معاصر از قرائت‌پذیری دین	۴۷۸
۱. نقش پیش‌فرض‌ها در تفسیر و کثرت‌گرایی معنایی	۴۷۸
نقد و بررسی	۴۸۱
۲. عدم تعیین معنا و کثرت‌گرایی معنایی	۴۸۶
نقد و بررسی	۴۹۱
نتیجه	۴۹۴
منابع	۴۹۶
نواندیشی دینی: سطوح نوآوری و شاخص‌های علم دینی / مهدی علیزاده	۵۰۵
لایه‌ها و عناصر علم	۵۰۵

۵۰۹	 سطوح و لایه‌های پژوهش
۵۱۲	 مراحل تولید علم
۵۱۳	 شاخص‌های علم دینی
۵۱۴	 ۱. عقلانیت
۵۱۵	 ۲. کارآمدی
۵۱۶	 ۳. حجیت
۵۱۷	 نوآوری در شاخص‌های علم دینی
۵۲۱	 نمایه
۵۲۱	 اصطلاحات
۵۲۵	 اعلام

سخنی با خواننده

جریان گسترده دین پژوهی، خوشبختانه، در سال‌های اخیر، بسیار رشد کرده و بخشی از ادبیات پژوهشی کشور را در بر گرفته است. این ارتقا در پژوهش‌های دینی به گسترش رویکردهای نوآورانه و نواندیشانه نیز انجامیده است. با این حال، برخلاف نتایج ارزشمند شکل‌گیری فضای جدید دین پژوهی در کشور، به نظر می‌رسد رویکرد به نواندیشی در این عرصه خطیر به دقت‌ها و تأملاتی نیاز دارد؛ حتی می‌توان گفت شکل‌گیری وضعیتی پیش‌گفته سبب دل‌مشغولی‌هایی نیز شده و خود، در یک معنا، به موضوعی برای گفتگوی علمی بدل گردیده است. نکته آنجاست که نواندیشی و نوآوری در عرصه دین پژوهی اقتضائات ویژه خود را می‌طلبد؛ زیرا نوآوری فارغ از لحاظ اقتضائات دقیق مطالعه در حوزه دین از یک سوی در معرض فروغلطیدن به دامان بدعت و انحراف از مبانی دینی است و از سوی دیگر در معرض بی‌اثربودن یا کم‌اثر واقع شدن می‌باشد. پرواضح است که چنین نوآوری‌هایی به‌جای آنکه بر قدر دانش دینی افزایند و ارج پژوهش‌هایی از این دست را فراز آورند، خود آسیبی می‌شوند در مقابل ارتقای دینداری متکی بر پژوهش و رویکردهای عالمانه در باب دین. به این ترتیب مطالعه نواندیشی دینی خود

ضرورتی تام و تمام در رویکرد به دین پژوهی می‌یابد و در این مسیر نقشی اساسی و کارویژه‌ای حیاتی پیدا می‌کند.

ذیل چنین هدفی، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم و پژوهشگاه فرهنگ و معارف اسلامی، برگزاری همایشی علمی را جهت مطالعه ابعاد مختلف این موضوع و تولید ادبیات عالمانه درباره آن برنامه‌ریزی کردند. مجموعه حاضر بخشی از تلاش صاحبان اندیشه در تدوین مقالات پژوهشی این همایش است که به پیشگاه پژوهشگران تقدیم می‌شود.

عبدالمجید مبلنی

دبیر علمی همایش